

MIRA MUHOBERAC
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Hrvatska zajednica samostalnih umjetnika Zagreb
mmuhober@ffzg.hr

Primljeno: 20.10.2008.
Prihvaćeno: 27.10.2008.

DRŽIĆEV GULISAV HRVAT

Rasvjetljuje se koncepcija, značenje i uloga te mogući identitet Gulisava Hrvata (Gulisava, Hrvata) iz Držićeve komedije Dundo Maroje u jezikoslovnom, dramaturškom, kazališnom, teatrološkom, kulturološkom, teološkom i povijesnom smislu, kao poveznica između hrvatskoga i europskoga sjevera i juga i života i djelovanja Marina Držića u rodnom Dubrovniku i izvan hrvatskoga Mediterana u ključu qui pro quo komedijskoga mehanizma i egzistencijalno bitne mreže odnosa između prostora i ljudi.

UVOD

Ovaj će članak pokušati odgovoriti koji je *sekret*¹ (tajnu) Marin Držić (Dubrovnik, 1508.-Venecija, 1567.) želio otkriti koncipirajući i publici u Dubrovniku, za vrijeme izvedbe komedije *Dundo Maroje*, najvjerojatnije 1501., prikazujući dramsku osobu koju je nazvao Gulisav Hrvat. "Osnovna je nedoumica pri objašnjavanju pojma i. [identiteta, nap. a.] sadržana dakle u pitanju je li on *uzrok* (pretpostavka) ili *posljedica* (učinak) određena niza razlikovnih očitovanja tj. može li se između njega i tih očitovanja uspostaviti kakva zakonita veza."²

Bogata je lepeza Držićevih dramskih osoba. U *Tireni*³, u početnom popisu, pojavljuje se četrnaest dramskih osoba: Tirena, vila, Ljubmir, pastir, Kupido,

¹ U tzv. Negromantovu prologu *Dunda Maroja* sve se vrte oko *sekreta* otkrivanja *ljudi nazbilj i ljudi nahvao*. Sama percepcija petočine Držićeve komedije *Dundo Maroje* fokusira se na taj način oko te dvojnosti i uvlačenja gledatelja/čitatelja u igru razotkrivanja navodnoga vlastita čarobnjačkoga, genijalnog identiteta. Sama je njezina struktura znatno složenija, pa se u tim sintagmama rastkrivaju beskonačni slojevi, od minimalističkoga (npr. jezičnoga) do globalnoga i sveprožimajućega, uvijek aktualnoga (npr. civilizacijskoga).

² Vladimir Biti, *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Matica hrvatska, Biblioteka Theoria, Novi niz, Zagreb, MM, str. 190. Natuknica *IDENTITET* rasprostire se od 190. str. do 197. str.

³ Svi navodi i popisi iz: Marin Držić, *Djela*, priredio, uvod i komentare napisao Frano Čale, Ceka-de, Prolog, Velika edicija, Zagreb, 1987.

Iz neba glas, Satir, Remeta, Vučeta, Vlasi: Ljubenko, Radmio, Radat; Miljenko, Vlašić, Stojna, mati Miljenkova, Dragić, sin Radatov. Zaboravljen je, tj. u popisu imena, dramskih osoba, propušten Dragić, odrasli Vlah, a stavljen je samo Dragić, sin Radatov. U drugoj izvedbi *Tirene* sudjelovao je i Pribat, u novom prologu, ali se ne zna kakva mu je uloga dodijeljena u samoj strukturi drame. U *Noveli od Stanca* imenima su naslovljeni Stanac, vlah, mladi Dubrovčani Vlaho, Miho i Dživo Pešica, a nenaslovljeni maskari, nazvani Vile i Vlah. U drami *Pripovijes kako se Venere božica užeže u ljubav lijepoga Adona u komediju stavljena* u *Imenima* odvojene su dvije skupine: 1. Venere, Kupido, sin Venerin, Adon, Vile, Satiri; 2. Vukodlak, Kojak, Grubiša, sinovac Kojakov, Vlade, mati Grubišina, pod zajedničkom oznakom Vlasi. U *Dundu Maroju* u *Imena* ulaze: Dugi Nos, negromant (u prologu), Dundo Maroje, Maro Maroje, njegov sin, Bokčilo, tovijernar, sluga Dunda Maroja, Popiva, sluga Marov, Pera, na mušku obučena zaručnica Marova, Dživo, prvi bratučed Perin, Baba Perina, Laura (Mande Krkarka), kurtizana, Petrunjela, djevojka Laurina, Ugo Tudešak, Pomet Trpeza, sluga Ugov, Tripčeta iz Kitora, Dživulin, Lopuđanin, Mladi Dubrovčani: Niko, Pijero, Vlaho, Mazija, listonoša, Pavo Novobrđanin, prijatelj Dunda Maroja, Grubiša, sin Pavov, Gulisav, Hrvat, Sadi, Židov (Žudio), Gianpaulo Olighiati, bankar, Lessandro, rimski trgovac, Kamilo, Rimljanin, Kapetan (barižeo), Žbiri, Tri rimska krčmara. Iz popisa je izostavljen Prolog koji govori *Prolog*, tzv. drugi. U fragmentarno sačuvanoj drami *Džuho Kerpeta* priređivač na temelju ispisa o. Ivana Matijaševića, prepisivača iz 18. stoljeća, kao dramske osobe izdvaja sljedeće: Kerpeta. Prolitje, Kupido; tijekom rekonstruiranih fragmenata naslućuje se da je drama imala znatno veći broj dramskih osoba. U *Skupu* u *Imena* ulaze: Satir (u prologu), Skup, starac, Andrijana, njegova kći, Variva, godišnica stara Skupova, Gruba, godišnica mlada Dživo, Kamilo, Dobre, Kamilova mati, Zlati Kum, njezin brat, Niko, dundo Kamilov, Dživo, prijatelj Dobrin, Pjerić, prijatelj Kamilov, Munuo, djetić Kamilov, Djetići Zlatoga Kuma: Pasimaha (Kotoranin), Drijemalo. Izostavljen je Stijepo, djelomičan/podvojen (u satirskom kostimu) izgovaratelj *Prologa*. U *Grižuli* u *Imena* ulaze: Slava nebeska (u prologu), Dijana, Kupido, Plakir (Plako), sin Kupidov, Mudros, Pravda, Vile, Oposlovnica, sluga Mudrosti, Vlasi Radoje (Rade), Dragić, Vlahinjice Gruba, Miona, Staniša, otac Dragićev, Vukosava, mati Grubina, Omakala, djevojka. Izostavljena je Vila koja govori *Drugi prolog*. Uz dramu *Tripče de Utolče*, kojoj nedostaje prvi čin i dva prizora drugoga čina, navode se sljedeća *Imena*: Tripče de Utolče, Mande, njegova žena, Kata, njihova djevojka a nepoznata kći Lonina, Pedant Krisa, meštar od skule, Džove,

žena Krisina, Nadihna, sluga Krisin, Lone de Zauligo, Kerpe, prijatelj Tripčev, Anisula, starica, Djevojka Anisulina, Turčin, nepoznati brat Mandin, Svojta Mandina, Jeđupka, Grk, Podestà kotorski, Kotoranin, Dubrovčanin, Kovač. U *Arkulinu*, kojemu nedostaju svi prizori prvoga čina osim jednoga, *Imena* su: Arkulin (stari neženja), Vlah Kučivrat, sluga Arkulinov, Milov, drugi sluga Arkulinov, Milica, djevojka Arkulinova, Ančica, udovica, nevjesta Marićeva, Lopuđanin Viculin, brat Ančićin, Vukava (starica), Kotoranin Tripe, Negromant, Kandžilijer, Grk Albanez. Pero Budmani, koji 1902.⁴ utvrđuje redosljed slabo sačuvanih fragmenata drame *Pjerin*, u mogućem tekstu izdvaja određene dramske osobe, koje prihvaća i priređivač najcjelovitijega izdanja djela Marina Držića u 20. stoljeću Frano Čale⁵: Pjerin, Obložder, Mrva, Lučilin otac, Pjerinov otac, Sluga, Pjerin II, Pedant, Lopuđanin, Agustin, Krčmarica, Sluškinja, Dijana. Zanimljivo je da se u rekonstruiranom tekstu ne pojavljuje Lučila, jedna od djevojaka u koju je zaljubljen jedan od braće blizanaca. U *Hekubi*, jedinoj sačuvanoj Držićevoj tragediji, *Imena* su: Sjen Polidora, Hekuba, kraljica od Troje, Kor od žena trojanskijeh, Poliksena, Ulise, Taltibijo, sluga Agamenona, Sluga Hekubina, Polinesto, kralj od Tracije, Agamenon, kralj od Mičene, Semikor.⁶

GULISAV HRVAT ILI GULISAV, HRVAT

Samo jedanput u Držićevo djelu pojavljuje se osoba koju Rešetar⁷ u početnom popisu dramskih osoba zove Gulisav Hrvat, poistovjećujući na taj način

⁴ Pero Budmani, "Pjerin' Marina Držića", Rad JAZU, 148, Zagreb, 1902., str. 51.-80.

⁵ V. bilješku 3.

⁶ Gotovo svi istraživači djela Marina Držića interpretiraju i Vidrine dramske osobe, svjedočeći o njihovoj iznimnoj intrigantnosti, životnosti i specifičnosti. Franjo Švelec u svojoj knjizi *Komički teatar Marina Držića*, Matica hrvatska, Zagreb, 1968., to čini detaljno analizirajući izvore i strukturu, tj. fabulativno tkanje Držićevih drama; Frano Čale u nizu svojih rasprava (npr. u svojoj knjizi *Marin Držić*, Školska knjiga, Ključ za književno djelo, Zagreb, 1971.), interpretirajući zasade renesansne poetike, Držićev manirizam, navodne/moguće uzore i dubrovačke posebnosti; Boris Senker u svom znanstvenom članku "Likovi u Držićevim plautovskim komedijama i renesansni sustav komičkih tipova", koji je objavljen u časopisu *Umjetnost riječi*, XL., br. 2.-3., Zagreb, 1996., str. 179.-194., odlučuje se za raspravu o primarnim i sekundarnim Držićevim komičkim likovima prema opisu sustava plautovskih i terencijevskih komičkih tipova u studiji "The Formal Influence of Plautus and Terence" (autor Richard Hosley, *Stratford-upon-Avon Studies*, IX., str. 131.-145.; Slavica Stojan u svojoj knjizi *Slast tartare. Marin Držić u svakodnevnici renesansnog Dubrovnika* (Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Posebna izdanja. Monografije, knj. 26., Zagreb – Dubrovnik, 2007.) u Držićevim dramskim osobama otkriva zbiljske stanovnike Grada.

⁷ *Djela Marina Držića*, drugo izdanje, priredio Milan Rešetar, JAZU, Stari pisi hrvatski, knj. VII., Zagreb, 1930.

prvi dio s imenom, a drugi s prezimenom. U Rešetarovu izdanju na početku teksta najpoznatije komedije najistaknutijega hrvatskoga komediografa zapisano je: *Laus deo 1550. Komedija počinje o[d] DUNDA MAROJA, prikazana u Vijećnici od kompanjije Pomet-družina*⁸; Gulisav Hrvat stavljen je kao dvadeset i prva dramska osoba, nakon koje slijedi još sedam imena, a zapravo još devet dramskih osoba (*Tri rimska krčmara*). Prije Gulisava Hrvata naveden je Grubiša, sin Pavov, a nakon Gulisava Hrvata *Sadi Ebreo*.⁹ U Čalinu izdanju GULISAV, Hrvat naveden je isto tako kao dvadeset i prvo ime, između GRUBIŠE, sina Pavova i SADIJA, Židova (Žudjela), nakon kojega slijedi osam imena, tj. deset dramskih osoba. Čale¹⁰ u *Imenima*, stavljajući zarez, na taj način određuje prvi dio imena dramske osobe, GULISAV, kao antroponim, a drugi dio, Hrvat, kao etnonim. U tekstu komedije koji slijedi u istom izdanju, a koji je priredio Frano Čale, ova se dramska osoba pojavljuje u najavi prizora kao GULISAV Hrvat, slično Rešetarovu rješenju, a kao govornik u dijalogu s Pometom samo kao Gulisav.¹¹

POJAVLJIVANJE, ZASTUPLJENOST, IDEOLOGIZIRANA I AUTOROVA SVIJEST – FORTUNA

Gulisava Hrvata ili Gulisava, Hrvata Držić uvodi u komediju tek u četvrtom činu, u trećem prizoru. U oba moguća slučaja riječ *Hrvat* pojavljuje se kao odrednica dramske osobe ili njezino ime jedini put u cjelokupnu Držićevu djelu! Inače, etnonimi, ali ni etnici, za Držića nisu neuobičajeni; rabi ih relativno često, npr. etnonime Židov, Grk, Grk Albanez, Albanez, Turčin, i etnike: Dubrovčani, Lopuđanin, Kotoranin, Novobrđanin, Rimljanin, Krkar-ka... U posebnu kategoriju, za drugu raspravu, ubrajali bi se Jeđupka, Vlasi, itd. Jedini prizor u kojem se pojavljuje Gulisav u uvodnom dijelu posvećen je Pometovoj raspravi o fortuni. Nakon toga slijedi razgovor između Gulisava i Pomet, u kojem i Gulisav i Pomet imaju po dvanaest replika:

⁸ Djelo nav. u bilješki 7, str. 255.

⁹ Za izvore, rukopise, prijepise, djela... usp. Rešetarov "Uvod", napisan kao predgovor za izdanje navedeno u bilješki 7, str. I-CXLVII.

¹⁰ Str. 303. Usp. bilješku 3.

¹¹ Ibid., str. 363.; ibid., str. 364.-365. *Treći prizor*, koji navodim, prostire se od 363. str. do 365. str. (Držić, 1987).

“Treći prizor
POMET (sam), zatim GULISAV Hrvat

POMET: Vrag uzeo srjeću i nesrjeću. Fortunu pišu ženom ne zaman; i dobro čine tu joj čas činit, ako se obrće sad ovamo sad onamo, sad na zlu sad na dobru; sad te kareca, a sad te duši. Tko joj je kriv? Ma bogme je ona meni kriva! Da vrag uzme tu nje moć, kojome na čas čini smijajat ljudi, na čas plakat. Vražija njeka ženska narav! Scijenim da aposta čini, da se je sad malo proplačem, a da se ona nasmijeje. Nasmijej se, nasmijej se! Bogme plačem srcem, plačem očima, – plakat ženska je stvar! U kojoj prosperitati do malo prije bijeh; štono se reče, olova mi plivahu s mojijem Tudeškom. Veće nije moj! Bandeškao me je iz svoje kuće. Uživah raj zemaljski. Ajme, jeda ja snim ovo? Ah, Bože, ali je bilj? Hajme, bilj je, bogme je nazbilj! Ah, nevoljni Pomete, počese mi usta pucat na one vivande, na manu nebesku. A gdje sada da se konsolaš, trbuše, moj dragi gospodine? Primi u pacijenciju; odsela ćeš kadgod i srdjelicom se pasat. Žao mi je, meni se ne more smanje, ma si ti u to vazda galant bio, – u travaljah se si dobro nosio; a dobar se mrnar u fortuna poznava. A i octičice ako se kadgod napineš, reci; i ovo je za bolje; tko nije provao zlo, ne zna što je dobro. Za octikom slađa će bit mavasijica, i za ukropom i srdjelami bolje ćeš gustat kapune, torte, jarebice i fadžane. Ja te i sad u adversitati s baretom u ruci onoram, i nijesam kako i neki ki u dobru prijatelja ljube, u zlu ne čine ga se vidjet. Proplakah od njeke tenerece, er mi ga je žao; pateška' će za kigodi čas, – ne udugo. A tu mi sperancu dava narav od fortune, koja je kako i njeka koju dunižah: sad mi dobru čijeru činjaše a sad zlu; sad me činjaše plakat, opet učas smijajat. Ja, koliko za mene, ne gubim se, imam veliko animo; za ovoga mi je kompanja malo trudno. Ja ne znam ki je vrag momu Tudešku, – tisuću vraga na mene napanjkao. Kom k njemu dođoh, na me se izbeći: “*Traditor, fuggir casa mia!*” – “*Signor Ugo, što je za Boga?*” – “*Ti štar, ti guartar!*” Potegnu njeke kordetine na tudešku, – ja prjedah nogami, a rekoh trbuhu: “*Korizma ti! Veće odsela posti.*” Dvojica mi se je danaska oružjem života hitala, – još sam, još sam Pomet, bogme Pomet! Sinjor Marin s oružjem na mene! Ah, Popiva, Popiva, ovdi ide od ribaoda do ribaoda; vidje' ćemo tko će veći ribalad bit. Ma ovo nekoga odovud, na mene gleda; da ga nije ki vrag na mene poslao, da me posiječe: Bolje je škivat.

GULISAV: O quel ommo dabben!

POMET: Ah?

GULISAV: O, našijenče!

POMET: Što, an?

GULISAV: Nebore, ne bježi!

POMET: Odkle si ti? Tko si ti?

GULISAV: Prijatelj sam, nebore, približaj se!

POMET: Brate, prosti; i neprijatelji većekrat tako reku, a kordom se ukažu neprijatelji. Ma te vidim dobra čovjeka; da' mi ruku! Odkle te imamo?

GULISAV: Dobar junače, idem iz tudeške zemlje velicijem poslom. Posila me Ondarda Tudešak, vlastelin od Auguste, jeda mu kćer najdem ku je, jesu osam godišta, izgubio.

POMET: Kako je to' kćeri njegovo' bilo ime?

GULISAV: Mandalijena. Ondardo ovde stao u Bnecijeh, veliko brijeme na trgovine nastojeći, i tu u Bnecijeh obljudi jednu vladiku bnetačku; š njom ima kćer Mandalijenu. Tu tu kćer uza se uzdrži; djevojka uzraste, u njoj se učini golema vladika. Hdjedbude nesrjeća, jedan susid vlastelin bnetački vrže oko na djevojku, a djevojka na njega. Jedan dan izvede devojkicu iz kuće od oca; s divojkom umaha uteče. Otac velike stvari čini za opet imat devojkicu, devojkicu, kako pobježe, veće se ne vrati.

POMET: Ter što bi htio sad taj otac? Onda ju nije mogao nać, a sad, do sto godiš, gdje da ju nađe?

GULISAV: Gospodin Ondardo u početak je veoma iskao tu divojkicu, pak, kad se je u svoj dom u Augustu vrnuo i oženil se i imal djecu, veće nije mario za devojkicu Mandalijenu.

POMET: Da sada što bi htio?

GULISAV: Žena mu umri, djeca mu pomriše, imanje veliko ima. Spomenul se je od divojke Mandaline; mene je poslao da išćem, da pitam, da gledam, da obećam tko bi ju iznašao.

POMET: Da što obećaš?

GULISAV: Pineza sto škudi, tko mi ju obnajde.

POMET: I ti ne bi zao kolač bio! Ma to gdje da se nađe?

GULISAV: Ako je živa, moj junače, obnajti se će.

POMET: Da, da ka druga Mandalijena reče: "Ja sam" za uljesti u imanje, a ne bude njegova kći? Er se u duga godišta obrazi priobražaju.

GULISAV: Junače, zlamenja su! Pod livom sisom ima madež i na ruci ima zlamenje koje ja znam. Babka je š njome, ako ni priminula s segaj svita.

POMET: Dobar junače, čuo sam; i ja ću poisпитat, jeda i ja sto škudi dobudem. Gdje ćeš na stan?

GULISAV: Ovdici ću na voštariju bit *della grassezza*; hod' da sa mnom piješ.

POMET: Hvala, junače, opet se ćemo stat – imam sad neku potrebu.”

U prizoru neposredno nakon toga Pomet, prije susreta s Petrunjelom, koja će mu otkriti da je tražena Mandalijena njezina gospodarica Laura, zaokružuje svoj govor o *fortuni*:

“*POMET*: Da se vrag umiža rusatom vodom, da mi se srjeća u favor obrne, da se Mande u Mandalijenu stvori, ja bih dobio sto škuda. Ma ja viđu, danas nije sam te srjeće, i scijenim da oni sve tlapljaše; ja scijenim, htijaše da ga povedem doma, da ga gostim. Muzuvijer od muzuvijera malo može avancat.”¹²

Sve su Držićeve dramske osobe u *Dundu Maroju*, naime, a ne samo Pomet, određene *fortunom*. *Fortuna* je “vihor, oluja na moru; sudbina, udes; ukupnost povoljnih okolnosti koje pomažu sposobnome kad ih umije iskoristiti, tj. onome tko je *vjertuoz*; isto što i *okazijon*, sreća.”¹³ Kao i Dživulin Lopuđanin, “jedan od najperifernijih dramskih likova” u komediji *Dundo Maroje*, i Gulisav Hrvat progovara kao autorova svijest na dva načina: kao govor ideologizirane svijesti, na dodiru zadane scenske kutije i većega dubrovačkoga životnoga prostora, što otvara dramaturški, teatarski i povijesni problem došljaka, putnika i namjernika u Dubrovniku, te kao kreator dvostrukoga gledanja svijeta privida (“zatvorenost” strukture komedije) i svijeta realnosti (što je *fortuna?*), što opet pokreće problem egzistencije, identiteta: Tko je vladar scenske iluzije, a tko kreator životne sudbine? – vijest jednoga Hvata iz sjevernih krajeva određuju sudbinu svih Dubrovčana, a stranci iz *tudeške zemlje* postaju kreatorima hrvatskih sudbina.¹⁴

ULOGA U DRAMATURŠKOJ STRUKTURI I U MEHANIZMU STVARANJA KOMIČNOGA

Kao jedna od najsporednijih dramskih osoba, koju bi znanost oči teorija drame našega vremena, u nizu *funkcija – tip – karakter – dramska egzistencija*, prije svega odredila kao funkciju¹⁵, Gulisav se nalazi u mreži sličnih odnosa kao i druge naizgled manje bitne dramske osobe, koje imaju samo ulogu

12 Ibid., str. 365.

13 Marin Držić, *Djela*, Biblioteka TEMELJI, knjiga treća, priredio Frano Čale, Liber, Zagreb, 1979., str. 523.-524.

14 Usp. Mira Muhoberac, “Dživulin Lopuđanin. Prilog proučavanju poetike Držićeve djela”, *Dubrovnik*, god. XXX., br. 5., str. 51.-64., Dubrovnik, 1987.

15 Usp. Vladan Švacov, *Temelji dramaturgije*, Školska knjiga, Zagreb, 1976., str. 150.-160.

vjesnika, glasnika ili donositelja nove informacije u raspletu radnje. Njegova je uloga, međutim, iznimno bitna. Pojavljujući se niotkuda, iz *tudeške zemlje*, u parodiji tragijskoga *deus ex machina*, ali i likova iz avanturističke fiktivne i prave, todobne stvarnosti, počinje pokretati ubrzani rasplet radnje; nakon Gulisava pojavit će se Mazija, Pavo Novobrđanin, Kamilo, Grubiša, Lessandro, zahuktavajući rasplet prema /izgubljenom ili ukradenom/ kraju, nagovještajući da će se svi tzv. *našijenci* naći u brodu Dživulina Lopuđanina¹⁶, koji u susretu s Tripom, Kotoraninom, u završnom sačuvanom, petom prizoru petoga čina, otkriva zatvaranje kruga započetoga na početku komedije. Idiomom različiti od dubrovačkoga, parodijom usporena i nježna junaka koji će Pomet nazvati *muzuvijerom* (prema arapskom, u značenju varalice), Držić povezuje njemačke, talijanske (Bnetke – Mletke – Veneciju) i hrvatske krajeve u liku parodirane petrarkističke Laure – koju naziva imenom kršćanske pokajnice Magdalene – Mandalijene, Mande. Otkrivajući Laurina tajnu, koja Pometu donosi *sto škuda*, Držić na neobično hrabar, iako komedijski, način povezuje “golemu vladiku” s “vlastelinom bnetčkom” te, u zrcalnom odrazu s Dubrovnikom, Venecijom i Rimom, dubrovačku vlastelu s takovrsnom talijanskom, a njemačkoga vlastelina, alkoholiziranoga Uga Tudeška, najprije s Gulisavom Hrvatom, a zatim i s vlastitom, držićeveskom sudbinom, u kojoj je jedna od odrednica pratnja austrijskom grofu Rogendorfu.

Riječ *Gulisav*, naime, tako slična riječi *hvalisav* (s mogućim konotacijama i denotacijama povezanima s imenicom *hvalisav* i s tipom tzv. *hvalisava vojnika* iz plautističke komedije, ali i s izrazom *ljudi nahvao!*), izvedena je od riječi *guliti* i *sav*. Riječ *guliti* zabilježena je u hrvatskim krajevima upravo u 16. stoljeću, a upotrebljuje se u značenjima “čupati, derati”, u Lumbardi, npr. u imperativnoj složenici *gulikoža*, ali i u imenici *gulica*, iz okolice Varaždina, u značenju “vrsta breskve”¹⁷. Tako Marin Držić Vidra i na mikrorazini, u samom imenu ove neobične muške dramske osobe, spaja ne samo hrvatski jug i hrvatski sjever nego i lik Laure, naizgledne Talijanke, “prve kurtizane od Rima”, koja se otkriva Krkarkom – Korčulankom i osobom bliskom sjevernohrvatskim i njemačkim krajevima.

U imenu i ulozi Gulisava Hrvata, međutim, otkriva se i jedan od ključeva stvaranja mehanizma komičnoga u *Dundu Maroju*, a i u cjelokupnu Držićevu

¹⁶ Usp. bilješku 14.

¹⁷ Usp. Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, uredili Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, surađivao u predradnjama i priredio za tisak Valentin Putanec, knjiga prva, A-J, JAZU, Zagreb, 1971., str. 631.-632.

djelu. Uostalom, već i samo ime Marina Držića, Marina Darse, Vidre, upućuje na psihoanalitičku i ideološku mogućnost tumačenja stalnih *qui pro quo* zamjena u njegovu djelu i životu. Komedijski mehanizam *qui pro quo* vuče podrijetlo već iz stare antičke komedije, iz komedija Menandrovih i Dofilovih, od kojih ga preuzimaju rimski komediografi Plaut i Terencije. Taj mehanizam postaje ključnim i u eruditnoj renesansnoj komediji i u komediji *dell'arte*, i u gotovo svakoj komediji situacijâ sve do danas. Latinski izraz *qui pro quo*, "koji za koga", preuzet je u talijanskom, francuskom, španjolskom terminološkom rekvizitariju, dok ga englesko kazalište prepoznaje kao *mistaken identity*¹⁸.

Bergson, tvorac jedne od najutjecajnijih knjiga o smijehu¹⁹, objašnjava *qui pro quo* kao situaciju koja u isto vrijeme ima dva različita smisla, smisao koji joj pripisuju glumci i smisao koji joj pridaje publika. Naravno da bismo Bergsonove glumce trebali zamijeniti dramskim osobama, pomišljajući na glumca kao na osviještenoga umjetnika, svjesna egzistencijalne i dramske situacije u kojoj se nalazi. Ovaj mehanizam *križanih nizova* bazira se na zamjeni jedne osobe drugom ili jednoga predmeta drugim. U Držićevu *Pjerinu*, egzemplarnoj komediji zabuna i nesporazuma, zamjenju se dva brata blizanca istih imena: Pjerin koji živi u Dubrovniku i onaj koji se vraća iz Mletaka. U nezaboravnim scenama zamjene *munčjele* i Andrijane u *Skupu* Skup, Zlatikum i Kamilo brkaju u razgovoru djevojku i posudu, odnosno pohlepu za ženom i zlatom, a u *Arkulinu* zamjenjuju se Negromant i Arkulin u sceni prizora vjenčanja s nelijepom udovicom Ančicom. Cijela Držićeva najpoznatija komedija *Dundo Maroje* utemeljena je na zamjeni identiteta oca i sina: Dundo Maroje zamjenjuje sina osobama koje nisu *našijenci* jer "ima kurtu vistu ter mu se činjaše", a zatim sin namjerno ne prepoznaje oca i šalje ga u zatvor, pa to isto ponavlja otac navodno ne prepoznajući osiromašenoga sina što je "imanje potratio u kurve". Komičnost je potencirana i činjenicom što se otac i sin zovu isto: stari Dundo Maroje i "mladac od dvaest i jedno godište" Maro Maroje poluge su na vagi koja balansira i ljulja mehanizam navodno eruditne komedije: u prvom dijelu pobjeđuje sin, u drugom otac. Ali, Marin Držić Vidra sigurno ne slučajno odabire to ime za prikazivanje "prid Dvorom", tj. u (tim središnjim kazališnim trgom navodno zbog nevremena zamijenjenoj) Vijećnici svoje remek-djelo. Njegov se pravi otac isto zove Marin, Maro i Maroje, kao i njegov

¹⁸ Usp. Patrice Pavis, *Pojmovnik teatra*, predgovor napisala Anne Übersfeld, prevela Jelena Rajak, *antibarbarus*, Biblioteka Lex, Zagreb, 2004., str. 206. (natuknica *KVIPROKVO*).

¹⁹ Usp. Henri Bergson, *Smijeh*. Esej o značenju komičnog, s francuskoga prevela Bosiljka Brlečić, Znanje, Zagreb, 1987.

umrli brat, kao i on sam, koji sebi dodaje nadimak i pseudonim Vidra (prema nekim mišljenjima iz naše suvremenosti nadimak Vidra Držiću je pridjeven naknadno). Sigurno ne bez razloga, skrivajući na ingeniozan način još jedan *sekret* u svoje djelo. Sekret što ga u Negromantovu prologu zove *sekretom od ljudi nazbilj i ljudi nahvao*.

Gulisav Hrvat pokreće mehanizam *qui pro quo* zamjene i otkrivanja Laure, tj. Laurina pravog identiteta, otkrivanja "babke", Laurine dojlje, koja živi u istoj kući u Rimu s njom, i otkrivanja njezina oca, Tudeška, u blizanačkoj igri s Ugom Tudeškom, s jedne strane, i s Perinom *babom*, koja je prati u Rim, s druge strane. Budući da ga Pomet naziva *muzuvijerom*, varalicom, a budući i da samo njegovo ime upućuje na hvaljenje s jedne te na guljenje (novca) s druge strane (što čini i Laura, zarađujući kao prostitutka), i budući da se on sam deklarira kao osoba koja voli popiti i pojesti, odlazeći u najrastrušniju rimsku gostionicu, *alla grassezza*, u kojoj se konzumira: "paprikaš na njemački način da ćete prste gristi, korzikansko vino, francuski bistrić, mlada teletina, fazan, paun i sve što vam jezik mogne poželjati"²⁰, postavlja se pitanje vjerodostojnosti Gulisavova iskaza i mogućnosti razmišljanja o poljuljanu identitetu ne samo ovoga Hrvata nego i cijele niti raspletnoga niza.

GULISAV HRVAT I DRŽIĆ

Zašto Držić za glavnoga raspletača događanja stavlja nepouzdana varalicu? S jedne strane zato da bi udovoljio zakonitostima komedijskoga "slaboga junaka", prema Aristotelu nižega od nas samih, u komedijskoj strukturi koja oponaša "ljude manje vrijednoga karaktera"²¹, a s druge strane da bi istinu o tadašnjoj dubrovačkoj stvarnosti pokazao kao manje ozbiljnu od realne, ujedno zaštićujući sebe kao komediografa koji piše po narudžbi vlasti a protiv vlasti.²²

²⁰ Marin Držić, 1987., str. 313. (tekst komedije *Dundo Maroje*) i str. 387. (Čalini *Komentari*).

²¹ Pavis, 2004., str. 191.

²² Premda predmetom ove rasprave nisu Držićeva tzv. urotnička pisma, nastala znatno nakon *Dunda Maroja*, u Vidrinu talijanskom razdoblju, pri kraju života, napisana na talijanskom, i upućena Medicejcima s navodnom namjerom svrgavanja dubrovačke "vlade ludijeh nakaza", samo upućujem na moguću mogućnost njihova tumačenja, tj. na činjenicu da Držić u njima i njima razotkriva mehanizme dubrovačke vlasti kao *qui pro qui* namjerne zamjene, "nesporazume" i oponašanja tuđih vlasti i vladanja. Vjerojatno upravo zato jedno je od tih pisama otkriveno tek nedavno, prije nešto više od godinu dana, kad je mladi povjesnik Lovro Kunčević razotkrio i tragove koji pokazuju da su na Držićeva pisma Talijani odgovorili. V. Lovro Kunčević, "Ipak nije na odmet sve čuti: Medičejski pogled na urotničke namjere", *Anali Dubrovnik*, 45, str. 9-46.,

“Po službenoj biografiji obitelj Držić izgubila je plemstvo zato što se za vrijeme kuge iselila iz Dubrovnika (Jireček). U posljednje vrijeme ima i drugih tumačenja Držićeva podrijetla. Prema Rešetaru Držić je sin nezakonitoga potomka jednoga dubrovačkoga vlastelina. Ovaj osjećaj da je u neku ruku drugorazredne vrijednosti izgleda da je igrao vrlo značajnu ulogu u Držićevu životu. U mladosti Držić stalno ima poteškoća materijalne naravi i dok boravi u Dubrovniku i za vrijeme studija u Sieni. Dubrovačka Republika odobrila mu je samo jednokratnu pomoć za školovanje, a mnogi su vlastelini svake godine dobivali slične iznose. U Sieni je imao poteškoća i oko prehrane svojih slugu, vratio se u Dubrovnik zaduživši se prije toga za putovanje. Jedini rukopis, a ujedno najstariji autograf jednoga od najistaknutijih hrvatskih književnika, Držićeva je mjenica iz 1556. godine. Dugove su mu platili prodavši majčinu imovinu, bio je i pisar stonske solane, dvadeset godina klerik, da bi se zareadio, takoreći, tek pred kraj života. Pratio je austrijskoga grofa Rogendorfa na njegovim avanturističkim putovanjima i sudeći po ugovoru o plaćanju nije se po položaju znatno izdvajao od grofovih slugu. Pred kraj života tražio je od toskanskoga vojvode Cosima I. pomoć za osvajanje Dubrovnika rušenjem dubrovačke aristokratske vlade i uvođenjem demokratskijeg ustava s polovicom pučana u državnom vijeću. U djelu jednog pisca uvijek se opći društveni život transformira u njihov vlastiti. To poimanje i doživljaj svijeta poticaj je za umjetnikovo stvaranje. Marin Držić kao da je u svom dinamičnom, bogatom životu pobrao sve iskustvo, saznao sve ono što je mogao saznati neobuzdan, inteligentan renesansni čovjek koji je volio život, ali kojeg život nije mazio, već se sam morao boriti za njegove darove.”²³

Osim što u Gulisavu Hrvatuu fokusira tragove o svojoj (gore prikazanoj) privatnoj sudbini, osobnoj *fortuni*, Vidra u Gulisavovih dvanaest replika upleće i cijelu mrežu značenja (i) mogućih kazališnih, povijesnih i teoloških poveznica, u koje je Držić, kao jedan od najistaknutijih Hrvata, intelektualaca i umjetnika svoga vremena unatoč financijskoj sudbini, kao talijanski student, rektor i prorektor, kao kazališni čovjek i klerik bio iznimno dobro upućen.

Gulisav Hrvat tvrdi da ga je poslao “Ondarda Tudešak, vlastelin od Auguste”. U imenu *Ondarda* (kasnije i *Ondardo*) sadržana su imena *Darsa* (jedna inačica Držićeva prezimena) i *Orlando* (Roland, Rolando). Orlandov stup u

Dubrovník, Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Dubrovnik, 2007. Izvorni znanstveni rad, primljen 24. svibnja 2007.

²³ Fani Muhoberac-Saltarić, *Hrvatska komedija u Dubrovniku u XVI. stoljeću*, Dubrovnik, 1958., str. 10.-11.

središtu je dubrovačke trgovačke, crkvene i svakodnevne stvarnosti, a njegova velika popularnost zadržala se sve do danas. Rolandovi stupovi²⁴ s kipom legendarnoga viteza Rolanda (Orlanda) na glavnim su gradskim trgovima simbolizirali autonomiju srednjovjekovnih gradova (dubrovački Orlando, 1417., Rolando u Bremenu, 1494.), pa se i tumačenjem njihova značenja i rasprostranjenosti spaja sjever i jug. Kršćanski junak Orlando (Roland) u epu Ludovica Ariosta (1474.-1533.) *Orlando furioso* (*Bijesni Orlando*) postao je mahnit (*furioso*) od ljubavne boli i ljubomore jer je Angelica, kći kralja od Cathaya, koju je voljelo sedam vitezova, kršćanskih i poganskih, a među njima i kršćanski junak Orlando (Roland), postala ljubavnica, zatim i žena Maura Medora²⁵. Naravno da pojavom i govorom Gulisava Hrvata Držić parodira i dijelove ovoga kršćanskoga epa o sukobu kršćana i Saracena u doba Karla Velikoga. U sedmom prizoru petoga čina Mazija, glasnik "s knjigami" o novostima iz Grada, koga Pomet također naziva *muzuvijerom*, reći će da "prid Orlandom vino liče" (uzvikuju), i na taj način spajajući Gulisava s pićem, s *muzuvijerstvom*, s Orlandovim stupom, ali i s vlastitim imenom.

Ondardo Tudešak priključuje se, ali izvan okvira djelatnih osoba ove komedije, nizu od triju dramskih osoba koje se pojavljuju u *Dundu Maroju*, a koje dolaze iz *tudeške zemlje*: Ugu Tudešku, koji je prikazan kao rasipnik, vlastelin, bogataš koji ima pedeset tisuća dukata, Lauri, "prvoj kurtizani od Rima", kotorskoj Mandi ili njemačkoj Mandalijeni (današnjoj preobraćenici Magdaleni), njegovoj kćeri iz braka s Mlečankom (dubrovačka vlast u to je vrijeme ustrojena kao i vlast tadašnjih neprijatelja Dubrovčana – Mletaka!), Talijankom, te "babi iz tudeške zemlje", nijemoj a spominjanoj dramskoj osobi koja živi s Laurom, i koja je jedan od ključnih dokaza u Pometovu otkrivanju Laurina identiteta u razgovoru s Petrunjelom. Ljudi (dramske osobe) iz *tudeške zemlje* mogli su u Držićevo djelo i vrijeme doći na više načina. Prvo – iz književnosti, kao tip pijanice, njemački *Landsknecht*, uobičajen u europskoj književnosti toga vremena²⁶. Drugo – iz dubrovačke stvarnosti, kao prototip ljudi koji su u Držićevo doba živjeli u Dubrovačkoj Republici kao voditelji gradskih straža, stražari, plaćeni vojnici što ih je angažirala vlast a govorili

²⁴ *Enciklopedija opća i nacionalna u 20 knjiga*. XVII. knjiga Qu – Sa, PRO LEKSIS d. o. o. VEČERNJI LIST d. d. Zagreb, 2005., str. 174./175.

²⁵ James Hall, *Rječnik tema i simbola u umjetnosti*, preveo Marko Grčić, Biblioteca Vocabula, August Cesarec, Zagreb, 1991., str. 12.

²⁶ Usp. Josef Matl, "Lik Tudeška u komediji 'Dundo Maroje' Marina Držića", u: *Zbornik radova o Marinu Držiću*, uredio Jakša Ravlić, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 407.-409.

su njemačkim jezikom, dolazeći najviše iz austrijskih krajeva. Treće – kao autobiografska “parafraza” austrijskoga grofa Rogendrofa kojemu je Držić, kao poliglot, tumač i poznavatelj velikoga broja glazbenih instrumenata, vrsni glazbenik, bio pratitelj na njegovim putovanjima u Austriju i u Tursku. Četvrto – kao poveznica s “luteranima”, u doba polemika između protestanata i katolika.

Držić na lucidan način u liku nenazočna Mandina oca i nazočnoga, djelatnoga Gulisava Hrvata spaja Rim, Dubrovnik i Augsburg, Hrvatsku, Njemačku i Italiju:

“**Augusta** (lat. uzvišena) 1. U drevnom Rimu, naslov careve žene, prvi puta uporabljen za Augustovu suprugu Liviju; stalno se rabio od Domicijana. Katkad i naslov careve majke i sestre; često i pridjevnik božica. 2. Epitet više gradova u Italiji i rim. provincijama koje su osnovali rimski carevi ili su im podjeljivali status kolonija. Npr.: *A. Trevirorum*: Trier; *A. Turonum*: Tours; *A. Vindellicorum*: Augsburg, itd.”²⁷

“**Augusta**, grad i luka u Italiji, na i obali Sicilije, s od Sirakuze; 40 000 st. Leži na otočiću koji je mostovima povezan s kopnom. Tradic. ind. vezana uz poljodjelstvo i ribarstvo; solana. Danas jedna od vodećih luka (gl. luka za uvoz nafte) i rafinerija u Italiji.”²⁸

“**Augsburg**, grad u Njemačkoj, sav. zemlja Bavarska, u alpskom predgorju, pri ušću r. Wertach u Lech; 257 000 st., aglomeracija 430 000 st. Važno prom. i industr. središte; tekst., kožarska, kovinska, kem., automob. (MAN), avionska, papirna ind. Sjedište biskupije, konzervatorij, sveučilište (od 1970), visoke škole, knjižnice, muzeji (kuća Leopolda Mozarta, oca W. A. Mozarta, danas Mozartov muzej), galerije. Važno kult. središte; iako znatno oštećen u II. svj. ratu, u starome dijelu grada sačuvan niz kult.-pov. spomenika: jedno od najstarijih stamb. soc. naselja: Fuggerei (1519), grad. vijećnica, arsenal (XVII. st.), katedrala (dijelovi iz X-XV. st.), više srednjovj. crkava. A. je osnovan ← 15. g. (rim. *Augusta Vindellicorum*, gl. grad provincije Recije). Oko 500. osvojili ga Germani. Car Oton I. kod A. je 955. porazio Mađare. Slobodni carski grad od 1276. U XV. i XVI. st. važno eur. bankarsko i trg. središte; procvat umjetnosti: ovdje su rođeni H. Burgkmair te H. Holbein st. i ml. U tridese-

²⁷ Enciklopedija opća i nacionalna u 20 knjiga. II. knjiga Ar – Be, PRO LEKSIS d. o. o. VEČERNJI LIST d. d. Zagreb, 2005., str. 46.

²⁸ Ibid., str. 46.

togodišnjem ratu gospodarski propada – prije toga imao gotovo 50 000 st. (koliko će ponovno imati tek 1870). U A. je 1530. pročitana Augsburška konfesija, 1555. sklopljen augsburški vjerski mir. A. 1806. potpada pod Bavarsku. Rodno mjesto B. Brechta.”²⁹

“**Augsburška konfesija** (lat. *Confessio Augustana*), ispovijest vjere koju su reformatorski knezovi i gradovi predali caru Karlu V. na saboru u Augsburgu 1530. Autor teksta je Melanchton, a odobrio ga je Luther. Cilj mu je bio pokazati da reformni pokret ide za istrjebljenjem zloporaba u Crkvi. Nakon polemike Melanchton se u drugoj konfesiji (*Confessio variata*) 1542. približio kalvinistima, zbog čega je došao u sukob s ortodoksnim luterovcima. Prvotna A. k. poslužila je kao dogmatska osnova Lutherove Crkve na saboru u Augsburgu 1555. i pri zaključivanju Westfalskoga mira 1648.”

Upravo je u Vidrinu Negromantovu govoru (tzv. prvom prologu) apostrofirana i nit Erazma Roterdamskoga (*Pohvala ludosti/gluposti*) i nit tad aktualnih crkvenih polemika i rasprava, s kojima je bio upoznat katolik Držić: u kontekstu otkrivanja *sekreta o ljudima nazbilj i ljudima nahvao*, u priči o nastanku jednoga specifičnoga svijeta, u govorenju o neobičnim putovanjima u Indije, u spominjanju rata, “pogube ljucke naravi”. Treba napomenuti i da su u stereotipnoj predodžbi u slavenskom okviru, najviše u ruskoj kozmografiji, sve strance sa Zapada izjednačivali s Nijemcima, pa se tako spominjalo da su “Španjolski Nijemci otkrili Ameriku”.³⁰

Osim toga, Laurin je otac, prema Gulisavovu tvrđenju, navodno i trgovac i vlastelin, pa se i na taj način priključuje *qui pro quo* zabunama, nesporezumima u mreži dramaturških, kazališnih i kulturoloških zapletnih niti na relaciji sjever – jug (trgovci: Dundo Maroje – Pavo Novobrdanin – Ondarda/Ondardo; vlastelin ili pučanin – antunin Dundo Maroje?). Slično se događa i s odnosom otac – sin – kći (Dundo Maroje – Maro; Pavo Novobrdanin – Grubiša, Ondardo Tudešak – Mande Krkarka, Laura), u kojem je jedna polovica navodno gora, slabija ili djelatno nepostojeća.

ZAKLJUČAK

“Osnovna je nedoumica pri objašnjavanju pojma i. [identiteta, nap. a.] sadržana dakle u pitanju je li on *uzrok* (pretpostavka) ili *posljedica* (učinak) odre-

²⁹ Ibid., str. 45./46.

³⁰ Usp. Matl, 1969., str. 409.

đena niza razlikonih očitovanja tj. može li se između njega i tih očitovanja uspostaviti kakva zakonita veza.”³¹

Interpretacija naizgled periferne osobe iz Držićeve komedije *Dundo Maroje* pokazuje da se Gulisav Hrvat promeće iz dramske osobe kao funkcije (vjesnik, glasnik) u tip (hvalisavac iz eruditne komedije), pa u složeni karakter komedijskoga predznaka u slojevitoj strukturi *qui pro quo* nespোরазумâ, zabuna i zamjena identiteta, što vodi do mogućeg određenja Gulisava Hrvata (Gulisava, Hrvata) kao dramske egzistencije u kojoj se spajaju povijesne, kazališne i teološke denotacijske i konotacijske niti, prije svega hrvatskoga konteksta i europskoga okvira. Na taj način otvara se prostor za analizu *Dunda Maroja* ne samo kao eruditne ili najbolje Držićeve i hrvatske komedije nego i kao slojevite *drame epohe* u kojoj Hrvati imaju istaknutu ulogu. Držićeve Gulisav Hrvat spaja hrvatski i europski sjever i jug, mediteranski i sjevernoeuropski, srednjoeuropski i zapadnoeuropski prostor u dramaturškom, ali i u kazališnom, (auto)biografskom, teatrološkom, kulturološkom, povijesnom, teološkom smislu, značenju i mogućem ključu tumačenja i interpretacije.

Prostor Dubrovnika, *Dunda Maroja* i onaj koji uvodi u ovu genijalnu Držićeve komediju osoba koja ima samo dvanaest replika, Gulisav Hrvat ili Gulisav, Hrvat, kao izvori tumačenja, uvode odjednom u igru sve stvarnosti povijesti, sve pojave koje se kreću prostorima drama i dramskih osoba, Držića, Dunda Maroja, Gulisava Hrvata: države, društva, kulture, crkve, ekonomije... Izaberemo li jedan od tih elemenata, promijenit će se uloga i značenje prostora i identitet prikazanoga³². Ipak, ni hrvatski mediteranski ni sjevernohrvatski prostor, ni Dubrovnik ni Varaždin, ni Rim ni Augsburg, ni Korčula ni Venecija neće se potpuno promijeniti. Otvorit će se samo novo svjetlo na tumačenje života, djela, prostora i dramskih osoba genijalnoga Marina Držića.

LITERATURA

(koja je konzultirana, a koja nije navedena u bilješkama):

1. APPOLONIO, Mario, *Povijest Komedije dell'Arte*, preveo Frano Čale, Zagreb, 1985.
2. BATUŠIĆ, Nikola, *Povijest hrvatskog kazališta*, Zagreb, 1978.
3. BOGIŠIĆ, Rafo, *Marin Držić sam na putu*, Zagreb, 1996.
4. BURCKHARDT, Jacob, *Kultura renesanse u Italiji*, preveo Milan Prelog, Zagreb, 1953.

³¹ Usp bilješku 1.

³² Djelomice parafraziram dvije rečenice iz knjige: Fernand Braudel, *Vrijeme svijeta*, August Cesarec, Zagreb, 1992., str. 16.

5. CASTIGLIONE, BALDASSARE, *Il libro del cortegiano*, priredio Ettore Bonora, Milano, 1976.
6. ČALE, Frano, *O životu i djelu Marina Držića*, predgovor u: M. Držić, *Djela*, Zagreb, 1987., str. 9. (11.)-168.
7. D' AMICO, Silvio, *Povijest dramskog teatra*, preveo Frano Čale, Zagreb, 1972.
8. DRŽIĆ, Marin, *Pjesni Marina Držića ujedno stavljene s mnogim drugim lijepim stvarmi*, u Bnećijeh, MDCVII.
9. FIORATO, Adelina, "Bandello et le règne du Père", u zborniku *Les écrivains et le pouvoir en Italie à l'époque de la Renaissance*, Centre de recherche sur la Renaissance italienne (Sorbonne), 2, Paris, 1973., str. 77.-154.
10. FORETIĆ, Miljenko, "Marin Držić i kazališna publika renesansnog Dubrovnika", *Dubrovnik*, 3, Dubrovnik, 1967., str. 131-136.
11. FORETIĆ, Miljenko, "Marin Držić i kazališni život renesansnog Dubrovnika", u zborniku *Marin Držić*, uredio Jakša Ravlić, Zagreb, 1969., str. 233.-255.
12. FORETIĆ, Vinko, "O Marinu Držiću", *Rad JAZU*, knj. 338., Zagreb, 1965., str. 5.-145.
13. KINDERMANN, Heinz, *Theatergeschichte Europas, II – Das Theater der Renaissance*, Salzburg, 1959.
14. KOMBOL, Mihovil, *Povijest hrvatske književnosti do Preporoda*, Zagreb, 1962.
15. KOŠUTA, Leo, "Siena nella vita e nell'opera di Marino Darsa (Marin Držić)", *Ricerche Slavistiche*, IX, Firenze, 1961., str. 67.-121.
16. KOŠUTA, Leo, "Il mondo vero e il mondo a rovescio in 'Dundo Maroje' di Marino Darsa (Marin Držić)", *Ricerche Slavistiche*, XII, Firenze, 1964., str. 65.-122.
17. MOGUŠ, Milan, "Jezični elementi Držićeva 'Dunda Maroja'", u zborniku *Marin Držić*, uredio Jakša Ravlić, Zagreb, 1969., str. 269-281.
18. MUHOBERAC, Fani, "Iza scene *Igara*", *Dubrovnik*, tematski dvobroj *Dubrovačke ljetne igre / Dubrovački ljetni festival. 45 godina trajanja*, uredila Mira Muhoberac, god. V. (nova serija), 1994., br. 1-2, str. 124-135.
19. MUHOBERAC, Mira, "Okvir za nezaborav: uz 45. rođendan *Dubrovačkih ljetnih igara*", tematski dvobroj *Dubrovačke ljetne igre / Dubrovački ljetni festival. 45 godina trajanja*, uredila Mira Muhoberac, V. (nova serija), 1994., br. 1-2, str. 7.-8.
20. MUHOBERAC, Vesna, "S druge strane glume", tematski dvobroj *Dubrovačke ljetne igre / Dubrovački ljetni festival. 45 godina trajanja*, uredila Mira Muhoberac, V. (nova serija), 1994., br. 1-2, str. 226-229.
21. NOVAK, Slobodan, *Planeta Držić i rukopis vlasti*, Zagreb, 1984.
22. RATKOVIĆ, Milan, "Marin Držić, pisac komedija", u zborniku *Marin Držić*, uredio Jakša Ravlić, Zagreb, 1969., str. 131.-141.
23. SPAIĆ, Kosta, "O scenskim prostorima i repertoaru *Dubrovačkih ljetnih igara*", tematski dvobroj *Dubrovačke ljetne igre / Dubrovački ljetni festival. 45 godina trajanja*, uredila Mira Muhoberac, V. (nova serija), 1994., br. 1-2, str. 72.-74.
24. WEISE, Georg, "Manierismo e letteratura", *Rivista di letterature moderne e comparate*, 1-2, Firenze, 1960.
25. WEISE, George, *L'ideale eroico del Rinascimento e le sue premesse umanistiche*, Napoli, 1961.

SAŽETAK

DRŽIĆEV GULISAV HRVAT

Gulisav Hrvat jedan je od tekstnim opsegom najmanje zastupljenih dramskih osoba u komediji Marina Držića *Dundo Maroje*. Na prvi pogled može izgledati da ima samo dramaturšku funkciju razrješitelja radnje fokusirane oko "rimске kurtizane" Laure pa mu se u interpretacijama Držićeva opusa uglavnom ne posvećuje veća pozornost. Ovaj članak problematizira širi kontekst značenja naizgled sporedne dramske osobe zadužene za potenciranje komediografskoga mehanizma *qui pro quo*, upućujući na činjenicu da je Gulisav Hrvat jedina osoba iz Vidrina dramskog opusa kojoj Dubrovčanin pridaje odrednicu/ime/prezime *Hrvat* i jedina osoba koja ima izravnu vezu sa sjevernom Hrvatskom. Bacajući svjetlo na Augustu, Augsburg, njemačko-hrvatske, ali i talijanske veze u širem, pa i teološkom kontekstu, autorica pronalazi vezu i s Držićevom biografijom, otvarajući i pitanje dramaturških, teatroloških, povijesnih i kulturoloških poveznica u svakoj od trideset dramskih osoba u *Dundu Maroju* što je svrstavaju ne samo u najbolju hrvatsku komediju svih vremena nego i u slojevitu *dramu epohe*.

Ključne riječi: Marin Držić; Gulisav Hrvat; Dubrovnik; *qui pro quo*; fortuna; sekret.

SUMMARY

DRŽIĆ'S GULISAV HRVAT

Gulisav Hrvat is in terms of text quantity one of the least represented characters in the comedy *Dundo Maroje* by Marin Držić. At first glance it may appear that this character only has a dramaturgical function in unraveling the plot focused around the "Roman courtesan" Laura and therefore is not given much attention in the interpretations of Držić's opus. This article problematises the broader context of the significance of a seemingly minor dramatic character entrusted with enhancing the comedigraphic mechanism *qui pro quo*, indicating the fact that Gulisav Hrvat (*Hrvat* meaning *Croat*) is the only character in Vidra's (the Otter's) dramatic opus given the attribute/name/last name of *Croat* by the Dubrovnik playwright, and the only character that has a direct connection with northern Croatia. Shedding light on Augusta, Augsburg, the German-Croatian but also Italian ties in a broader even theological context, the authoress finds as well the link to Držić's biography, raising in addition the question of dramaturgical, teatrological, historical and culturological ties in each one of the thirty characters in *Dundo Maroje*, which makes this play not only the best Croatian comedy of all time but also a multi-layered *drama of an epoch*.

Keywords: Marin Držić; Gulisav Hrvat; Dubrovnik; *qui pro quo*; fortuna; secret.